

Małgorzata Chorowska, Piotr Błoniewski*

*Zamek Niesytno w Płoninie
według badań architektonicznych z lat 2011–2012*

*Niesytno Castle in Płonina
in the architectural survey conducted in 2011–2012*

Wprowadzenie

Ruiny zamku Niesytno stoją na stromym, skalistym wzniesieniu (550 m n.p.m.) stanowiącym skalny cypel Wilczej Góry, nad wsią Płonina, we wschodnim grzbiecie Gór Kaczawskich, w odległości 1,5 km od Świdnika i 7 km od Bolkowa (il. 1). Od południowego wschodu do zamku przylegają ruiny renesansowego dworu, który powstał na terenie dawnego dziedzica gospodarze-go. Zamek i dwór zostały zbudowane z lokalnych skał metamorficznych – tzw. zieleńców. Charakterystyczna jest ich łupliwość, szarzielony kolor oraz podatność na obróbkę.

Płonina do 1945 r. nosiła nazwę *Nimmersath* (księstwo świdnickie do 1742 r., okręg Bolków), co w XIX w. odczytano jako zbitkę słów „ród Niemira”. *Niemir* jest imieniem słowiańskim, *Sath* to staroniemieckie słowo oznaczające „ród”. Obecna nazwa jest dokładnym tłumaczeniem słowa *Nimmersath* oznaczającego żarłoka i nienasyconego rozbójnika, który miał dawniej zamieszkiwać zamek. Według Henela pierwszym właścicielem zamku był Conrad de Czirna świdnicki (1307)¹. Można się domyślać, że był on tożsamy lub spowinowacony z Konradem z Czerni (*von Tschirn, de Cirnen*), rycerzem, który po

Introduction

The ruins of Niesytno Castle are on a steep and rocky hill (550 m above sea level) which is a rocky tip of Wilcza Hill near the village of Płonina, in the east range of the Kaczawskie Mountains, 1.5 km from Świdnik and 7 km from Bolków (Fig. 1). South-east of the castle there are ruins of a Renaissance manor house which was built in the area of a former ward with facilities. The castle and the manor house were built from local metamorphic rocks – called “green rocks” – which are typically fissile, gray and green as well as easy to work.

Before 1945 the name of Płonina was *Nimmersath* (Duchy of Świdnica until 1742, district of Bolków), which was interpreted in the 19th century as a cluster of words “Niemir’s family”. *Niemir* is a Slavic name, *Sath* is an old German word meaning “family”. Its current name is the word for word translation of the word *Nimmersath* meaning glutton and insatiable robber who resided in the castle a long time ago. According to Henel the first owner of the castle was Conrad de Czirna of Świdnica (1307)¹. It can be presumed that he was Konrad of Czerni or related to Konrad of Czerni (*von Tschirn, de Cirnen*), a knight who after 1323 together with Henryk of Świn traveled to Rhodes as a crusader and was mentioned in 1349 as the burgrave of Bolków [8, p. 206], [11, p. 124], [16, vol. 2, p. 139].

* Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej/Faculty of Architecture, Wrocław University of Technology.

¹ N. Henel jako pierwszych właścicieli wymienia w 1307 r. Conrada de Czirna ze Świdnika (?), a w 1345 r. – Georga [10].

¹ N. Henel mentions Conrad de Czirna of Świdnik (?) in 1307 and Georg in 1345 – as the castle’s first owners [10].

Il. 1. Widok ruin zamku z wnętrza drugiej kondygnacji późnogotyckiego domu zamkowego (fot. M. Chorowska)

Fig. 1. Ruins of the castle from inside the second level of the late-Gothic castle building (photo by M. Chorowska)

1323 r. wraz z Henrykiem ze Świn udał się jako krzyżowiec na Rodos, a w 1349 r. został odnotowany jako burgrabia Bolkowa [8, s. 206], [11, s. 124], [16, t. 2, s. 139].

Unikatowym elementem zamku w Płoninie jest wieża ze zwróconym w stronę największego zagrożenia ostrzem (il. 2), która wraz z wieżą sąsiedniego zamku w Bolkowie stanowi wyjątkowy przykład zrealizowania tego typu szykany obronnej na terenie Polski. Wieże te różnią się dość zasadniczo co do funkcji. Podczas gdy na zamku w Bolkowie powstał tzw. bergfried, czyli wieża ostatecznej obrony, donżon na zamku Niesytno pełnił funkcję wieży mieszkalnej, wyposażonej dodatkowo w „ciepłe izby”² znajdujące się na dwóch kondygnacjach.

Dzieje zamku według źródeł pisanych

Odtworzenie najstarszej historii zamku Niesytno we wsi Płonina sprawia trudności z powodu braku źródeł pisanych pochodzących sprzed XV w. [9, s. 68]. W 1311 r. wieś Świdnik znajdowała się w dobrach Alberta Bawara z Mniszkowa przekazanych klasztorowi w Lubiążu. O następnych właścicielach Świdnika mówią dokumenty z 2. połowy XIV w. Zamek Niesytno był wzmiankowany po raz pierwszy dopiero w 1432 r. Był on wówczas własnością owianego złą sławą rycerza Hayna (Hanusza) von Tschirna, sprzymierzeńca husytów i raubrittera. Hanusz był to „niespokojny duch” i „czarny charakter”, znany z XV-wiecznych kronik relacjonujących dzieje wojen husyckich, związany też z historią zamków: Sokolec, Lwówek i Gromnik. Na obecnym etapie badań nie da się rozstrzygnąć, czy to Hanusz był fundatorem wieży z ostrzem, czy jakaś inna postać żyjąca w XIV w. Za wcześniejszą metryką założenia może przemawiać kształt wieży – boki schodzące się w ostrze są lekko wybrzuszone, co może

² Ciepła izba – pomieszczenie, którego ściany były obłożone drewnianymi balami, układanymi na zrąb równocześnie ze wznoszeniem kamiennych murów i stanowiącymi z nimi jedną całość. W polskiej literaturze przedmiotu pisała o nich M. Chorowska [1, s. 234–237], w czeskiej D. Menclová [12, s. 205–207], a w austriackiej G. Reichhalter [15, s. 179–192].

One of the truly unique elements of the castle in Płonina is the tower with its salient projection pointed towards the most likely direction of attack (Fig. 2), which is, just like in the tower of the nearby castle in Bolków, an exceptional example of this type of defensive works in Poland. Those two towers, however, differ significantly as to their function. The donjon of the castle in Bolków was a typical keep (*Bergfried* in German) that is the tower of the last line of defense, whereas the donjon in Niesytno Castle was a keep house with living quarters and “warm halls”² located on two levels.

The history of the castle in written accounts

The oldest history of Niesytno Castle in the village of Płonina is difficult to reconstruct due to the lack of written records from before the 15th century [9, p. 68]. In 1311, the village of Świdnik belonged to Albert Bawar of Mniszków whose estate was donated to the monastery in Lubiąż. The next owners of Świdnik are mentioned in the documents from the second half of the 14th century. Niesytno Castle was first mentioned only in 1432 when it was owned by the infamous knight Hayn (Hanusz) von Tschirn who was an ally of the Hussites and a *raubritter* (robber knight in German). Hanusz was a “restless spirit” and a “villain” known from the 15th-century chronicles describing the Hussite Wars, also connected with the history of the castles in Sokolec, Lwówek, and Gromnik. At the present stage of survey it is impossible to determine whether it was Hanusz who founded the tower with the salient or some other figure who lived in the 14th century. The shape of the tower can suggest its earlier origin – the sides which merge at the salient angle are slightly bulging, which can indicate that it was built at the end of the period when such *en bec* towers were popular, which was at the end of the 13th century in France [4, pp. 133–197]. The architectural survey of the castle conducted recently proves that the tower is located on the older, irregular rock castle. The original time of the construction of the tower can be determined on the basis of the dendrological analysis of wood used to build a timberframe. There are a few original beams in the upper sections of the walls of the tower, but for the time being they are inaccessible to be examined. It is, however, certain that the founder of such a huge structure as the tower in Płonina must have been an influential persona both socially and politically in Silesia.

The documents from the 1430^s–1440^s often mentioned Hayn von Tschirn with his brother Opitz. In 1435, they bought the estate of Konrad von Nimptsch in the village of Czechy near Świdnica [5, Bd. 2]. In 1441–1445, they were involved in the fights between the Silesian knights and the bishop with the burghers from Wrocław. During

² Warm hall – room whose walls were made from logs with notched corners built together with stone walls as one structure. Such a solution was described by M. Chorowska [1, pp. 234–237], by D. Menclová [12, pp. 205–207], and by G. Reichhalter [15, pp. 179–192] respectively in Polish, Czech, and Austrian literature on the subject.

świadczą, że powstała ona w ostatnim okresie popularności wież z ostrzem, który we Francji przypadł na koniec XIII w. [4, s. 133–197]. Przeprowadzone ostatnio na zamku badania architektoniczne dowodzą, że wieża ta stoi na starszym, nieregularnym założeniu w formie skalnego zamku. Szansa na określenie metryki wieży tkwi w analizie dendrochronologicznej drewna użytego do budowy rusztowań. Kilka żerdzi zachowało się w wyższych partiach murów wieży, na razie niedostępnych do badań. Pewne jest jedynie, że fundator tak dużego obiektu jak wieża w Płoninie musiał być znaczną postacią na śląskiej scenie społeczno-politycznej.

Hayn von Tschirn wraz z bratem Opitzem często występował w dokumentach z lat 30.–40. XV w. W roku 1435 kupili majątek Konrada von Nimptsch we wsi Czechy koło Świdnicy [5, Bd. 2]. W latach 1441–1445 byli zaangażowani w walki między rycerstwem śląskim a biskupem i mieszczanami Wrocławia. W trakcie tych walk w 1443 r. wrocławianie zburzyli im zamek na górze Gromnik koło Strzelina [5, Bd. 1]. Od 1440 r. Hayn rezydował w Bolkowie (*auf Bolkenhain gesesessen* [3]), a w latach 1445–1447 był podstarościm księstwa świdnicko-jaworskiego [3]. Tym samym nie może być prawdziwa informacja w rękopiśmiennej kronice rodowej von Schwienichenów mówiąca o najeździe Guntzela von Schwienichena na zamek Niesytno w 1445 r., uśmierceniu właściciela i wywiezieniu skarbów. Po wojnach husyckich, według niektórych przekazów, niszcząca warownia przeszła na krótko w ręce cystersów lubiąskich, a w 1471 r. od opata Pawła otrzymali ją w lenno przedstawiciele rycerskiej rodziny von Zedlitz. W istocie już wcześniej Zedlitzowie posiadli zamek. Od 1468 r. „z Niesytna” pisał się Georg von Zedlitz o przydomku Affe – Małpa (wzmiankowany w latach 1444–1477, zmarły w 1482), pan na Maciejowej (1465), Włeniu (1465), właściciel dóbr w Kaczorowie (od 1471) i Mysłowie (od 1486 r.). Później Niesytno posiadał piszący się „z Masłowa” (od 1486) syn Georga – Georg, który wraz z braćmi przekazał je wujowi Christophowi Starszemu (wzmiankowany w 1491 r.) lub jego synom. Następnie podawani są syn Georga Starszego – Jacob (1494–1525, zmarły bezdzietnie przed 1527 r.) i jego brat Just (osiadły do 1527 r. na *Peickerwitz*, zmarły bezdzietnie w 1529 r.). W 1545 r. kolejny Georg von Zedlitz wznosił na spłaszczonym terenie po wschodniej stronie zamku nową rezydencję w stylu renesansowym, którą w nawiązaniu do poprzednich można by nazwać „dolnym zamkiem”. Właściciel zmarł w 1547 r., w dwa lata po ukończeniu budowy. Jego potomkowie dziedziczyli Płoninę do 1661 r.

Stan badań

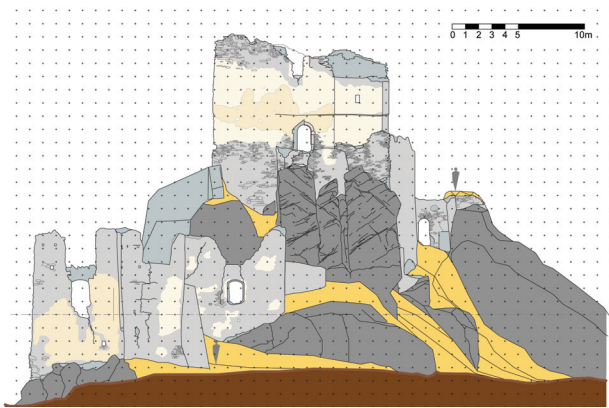
W przedwojennej literaturze zamkowej w Płoninie nie poświęcono zbyt dużo uwagi. W 1837 r. Karl Amand Müller określił wieżę mianem strażnicy, a także opisał zachowane pomieszczenia zamku [13, s. 501–503]. W 1927 r. Victor Schaetzke zamieścił schematyczny plan założenia pochodzący z archiwum dworskiego hrabiego Eberharda von Saurmy-Jeltscha i dopisał własną rekonstrukcję funkcji: *Turm, Pallast, Kapelle* [18]. Negatyw ciepłej

Il. 2. Widok na ostrze wieży mieszkalnej od strony wschodniej (fot. P. Błonieński)

Fig. 2. View of the salient angle of the keep house from the east (photo by P. Błonieński)

those fights in 1443 people from Wrocław destroyed the castle on Gromnik Hill near Strzelin [5, Bd. 1]. Hayn resided in Bolków since 1440 (*auf Bolkenhain gesesessen* [3]) and in 1445–1447 he was a subprefect of the Duchy of Świdnica-Jawor [3]. Consequently, it cannot be true what the handwritten chronicle of von Schwienichen family says about the raid by Guntzel von Schwienichen on Niesytno Castle in 1445, killing its owner, and stealing the treasures. After the Hussite Wars, according to some accounts, the neglected stronghold was owned for some time by the Cistercians from Lubiąż, and in 1471 it was granted to the knightly family of von Zedlitz by Abbot Paweł to hold in fee. In fact the Zedlitz family came into the possession of the castle already earlier. Since 1468 Georg von Zedlitz called Affe – Monkey in German (mentioned in 1444–1477, died in 1482), the master on Maciejowa (1465), Wleń (1465), the owner of the estate in Kaczorów (since 1471) and Mysłów (since 1486) added “of Niesytno” to his name. Later Niesytno was owned by the son of Georg – Georg “of Masłów” (since 1486) who together with his brothers granted it to his uncle Christoph the Older (mentioned in 1491) or his sons. The next owners included the son of Georg the Older – Jacob (1494–1525, died with no issue before 1527) and his

Il. 3. Rysunek inwentaryzacyjny północnej elewacji wieży, domu zamkowego i szyi bramnej, wykonany na podstawie pomiarów z czerwca 2011 i lutego 2012 (oprac. P. Błonieński i P. Rajski)

Fig. 3. Survey drawing of the north elevation of the keep, castle building and the gateway developed on the basis of the measurements from June 2011 and February 2012 (by P. Błonieński and P. Rajski)

izby we wnętrzu wieży został dostrzeżony przez prof. Jerzego Rozpędowskiego w 1965 r. Wówczas też wykonano jej pierwszy pomiar. W 1991 r. na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z Legnicy powstało studium historyczno-architektoniczne autorstwa Marii Rochowicz [17], jednak niewiele wniosło ono do stanu badań. W 2000 r. Roland Mruczek, Michał Stefanowicz i Małgorzata Chorowska przeprowadzili tachimetrem pierwszy pomiar całości wzgórza zamkowego, wykonany na trzech poziomach obejmujących ruinę domu mieszkalnego i wieży, a także próbę rozwarstwienia chronologicznego zabudowy z podziałem na trzy fazy³. W 2005 r. zrealizowano badania wnętrza wieży zamkowej (Piotr Błonieński, Joanna Łukasik), podczas których odkryto podział ciepłej izby na dwie kondygnacje oraz wykonano rysunkową rekonstrukcję drewnianej oblicówki i układu stropów na podstawie analizy negatywów drewna i gniazd widocznych we wnętrzu.

Po zmianie właściciela zamku w Płoninie w 2010 r. powstały warunki do przeprowadzenia szerszych badań obiektu. Rozpoczęto je od szczegółowej inwentaryzacji architektonicznej ruin (Piotr Błonieński, Paweł Rajski 2011, 2012, il. 3) oraz sondażowych badań archeologicznych, wykonanych przez Tomasza Olszackiego [14]. W ich wyniku zostały odsłonięte fundamenty zachodnich odcinków muru obwodowego. Badania architektoniczne całości średniowiecznych ścian zamkowych wykonywali autorzy⁴ w sezonach 2011–2012. Postępowały one sukcesywnie, w miarę odgruzowywania zawałonych sklepień, a tak-

brother Just (settled since 1527 in *Peickerwitz*, died with no issue in 1529). In 1545, another Georg von Zedlitz built a new residence in the Renaissance style on the flat area east of the castle, which, in reference to the previous one, can be called “lower castle”. Its owner died in 1547, two years after the construction was completed. His descendants would inherit Płonina until 1661.

The current state of research

The prewar literature did not pay too much attention to the castle in Płonina. In 1837, Karl Amand Müller defined the tower as a watchtower, and he also described the original rooms of the castle [13, pp. 501–503]. In 1927, Victor Schaetzke published a schematic plan of the castle from the court archives of Count Eberhard von Saurma-Jeltsch and added his own reconstruction of the structure: *Turm, Pallast, Kapelle* [18]. The wall imprint of the warm hall inside the tower was noticed by Professor Jerzy Rozpędowski in 1965 when it was measured for the first time. In 1991, the Regional Conservation Officer from Legnica commissioned Maria Rochowicz to conduct a historical and architectural survey [17], however, its contribution was insignificant. In 2000, Roland Mruczek, Michał Stefanowicz and Małgorzata Chorowska first measured the whole castle hill with the use of a tachymeter at three levels, including the ruins of the residential house and the tower. They also tried to chronologically divide the construction of the complex into three stages³. In 2005, during their survey inside the castle tower Piotr Błonieński and Joanna Łukasik discovered a division of the warm hall into two levels and made reconstruction drawings of wood cladding as well as the ceilings on the basis of the analysis of timber imprints and beam pockets visible inside.

After the ownership of the castle in Płonina changed in 2010 it was possible to conduct a more detailed examination. It began with a detailed architectural survey of the ruins (Piotr Błonieński, Paweł Rajski 2011, 2012, Fig. 3) and archeological sample tests conducted by Tomasz Olszacki [14]. It revealed the foundations of the west sections of the curtain wall. The authors architecturally surveyed all medieval walls of the castle in 2011–2012⁴, gradually along with the clearing of debris of collapsed ceilings and lower floors of the house and the tower⁵. The survey as well as the archeological discoveries were the basis for distinguishing individual stages in the spatial design changes of the castle in the Middle Ages.

³ [1, pp. 128–131, 173–175, Fig. 70–71, 117, 185–186, 222 and 229]. Ibidem – description of the castle and warm hall as well as an attempt at attributing the donjon to Konrad von Tschirn, a crusader fighting in Rhodes in 1323.

⁴ M. Chorowska, *Wstępne studium architektoniczno-konserwatorskie średniowiecznego zamku Niesytno w Płoninie*, Wrocław 2011 and M. Chorowska, P. Błonieński, *Badania architektoniczne zamku Niesytno w Płoninie* printout with the Regional Conservation Officer in Legnica.

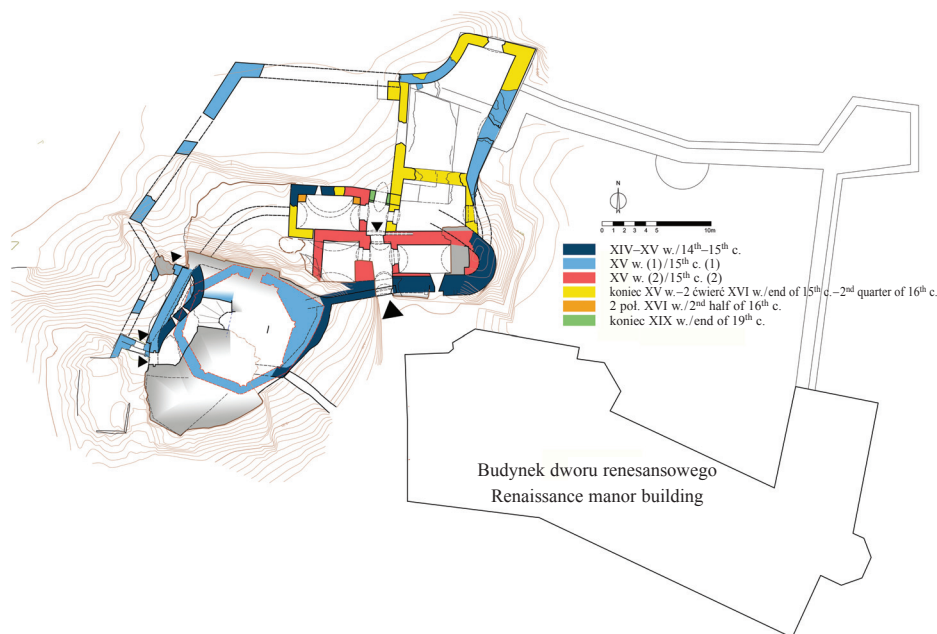
⁵ As the tower has not been cleared of debris yet some structural details, especially the remains of the so called *rock castle*, can turn out to be different.

³ [1, s. 128–131, 173–175, ryc. 70–71, 117, 185–186, 222 i 229]. Tam – opis zamku i ciepłej izby oraz próba atrybucji donjonu Konradowi von Tschirnowi, krzyżowcowi walczącemu na Rodos w 1323 r.

⁴ M. Chorowska, *Wstępne studium architektoniczno-konserwatorskie średniowiecznego zamku Niesytno w Płoninie*, Wrocław 2011 i M. Chorowska, P. Błonieński, *Badania architektoniczne zamku Niesytno w Płoninie*, wydruk u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Legnicy.

II. 4. Plan murów średniowiecznej części zamku w Płoninie z rozwarstwieniem na fazy budowlane, wykonany na podstawie pomiarów z czerwca 2011 i lutego 2012 oraz badań architektoniczno-archeologicznych (oprac. M. Chorowska, P. Błoniowski)

Fig. 4. Plan of the walls of the medieval section of the castle in Płonina with its construction stages, developed on the basis of the measurements from June 2011 and February 2012 and architectural and archeological surveys (by M. Chorowska, P. Błoniowski)

że dolnych kondygnacji domu i wieży⁵. Na ich podstawie oraz na bazie odkryć archeologicznych odtworzono fazy przemian przestrzennych zamku w okresie średniowiecza.

Faza I (XIV–XV w.) – skalny zamek

Było to nieregularne założenie o przebiegu murów dostosowanym do topografii terenu i rzeźby skał (il. 4). Tak jak w typowych górskich zamkach z terenu Czech lub Śląska [7], obwód jego murów obronnych nie tworzył pełnej pętli, lecz był przerywany przez wysokie wypiętrzenia skalne, które stanowiły przeszkody nie do przebycia. Także budynki mieszkalne mogły swym wnętrzem przylegać bezpośrednio do skał, zastępujących murowane ściany. Warto wspomnieć o tym na wstępie opisu zamku, ponieważ zrozumienie układu przestrzennego tego typu założenia na podstawie nielicznych widocznych dziś śladów jest bardzo trudne. Trzeba brać pod uwagę pierwotny kształt skał, wielokrotnie potem wykuwanych i ścinanych, a także fakt posadowienia murów bezpośrednio na nich, co mogło w ogóle nie pozostawić śladów. Mury najstarszej fazy zamku w Płoninie zostały wzniesione z lokalnego materiału, tzw. zieleńca. Pozyskiwano go prawdopodobnie na miejscu jako produkt uboczny wykuwania i przycinania zboczy skalnego masywu w trakcie przystosowywania go do pełnienia funkcji podstawy warowni. Kamień łamany na charakterystyczne dla łupków płyty był następnie łączony zaprawą wapienną o dużej domieszce ilastych piasków lub gliny, co nadało jej charakterystyczne żółtobrazowe zabarwienie.

Najstarszy zamek w Płoninie składał się z dwóch członów – górnego, który zajmował wierzchołek rozległego skalnego wypiętrzenia (na nim później stanęła wieża

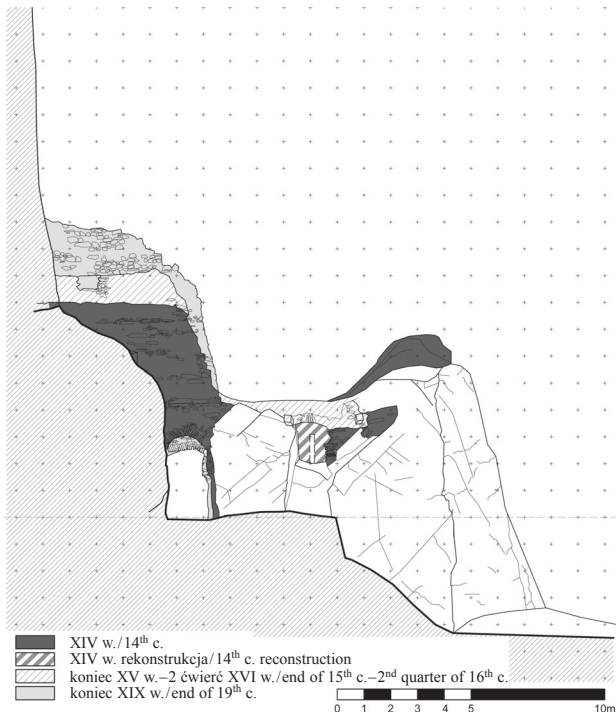
Stage I (14th–15th century) – the rock castle

It was an irregular structure with its walls adjusted to the terrain and rocks (Fig. 4). The same as typical mountain castles in Bohemia or Silesia [7], its defensive walls did not create a complete loop, and they were disrupted by tall rocks which provided insurmountable obstacles. The residential buildings could also be built with their interiors directly against rocks instead of masonry walls. It is worth noting at the beginning of the description of the castle because it is very difficult to understand the spatial layout of that type of designs only on the basis of few original traces that are visible today. What needs to be kept in mind is the original shape of the rocks which later were often carved out and cut as well as the fact that the walls were placed directly on them, which could leave no traces at all. The walls from the oldest stage of the castle in Płonina were erected from the local material called “green rocks”. Most probably it was mined on the site as a side product from carving out and cutting the rocky slope when preparing it to serve as a stronghold base. The pieces of rock cracked into slates were then joined with lime mortar with a lot of loam sand or clay added to it, which made it look yellow and brown.

The oldest castle in Płonina had two parts – the upper section which occupied the extensive rocky hill top (the residential tower was built there later), and the lower (outer) bailey located about 10 m lower. The upper section was enclosed from the west by an S-shaped wall, spanning between two rocks – south and north, and a bulging wall from south-west which is now the base of the tower. Its corner at the angle of 120 degrees, visible on the south side of the tower, fuses into it and it remains invisible on its inside⁶. There are two original loopholes in the wall in

⁵ Odgruzowanie wieży nie zostało jeszcze zakończone, dlatego należy się liczyć z koniecznością weryfikacji niektórych szczegółów budowlanych, zwłaszcza relikwów tzw. skalnego zamku.

⁶ Maybe that wall will be visible after the tower basements are cleared of debris.

Il. 5. Rozwarstwienie murów południowego obwodu zamku górnego na podstawie pomiarów z czerwca 2011 i lutego 2012 oraz badań architektonicznych. Otwór wejściowy z lewej jest głównym wejściem prowadzącym na zamek w XIV–XV w. Po prawej – rekonstrukcja strzelnicy, a nad nią – zachowane dwa ciosy wykusza południowego (oprac. M. Chorowska, P. Błonieński)

Fig. 5. Layers of the south walls of the upper castle developed on the basis of the measurements from June 2011 and February 2012 and architectural surveys. Entrance opening on the left is the main entrance to the castle in the 14th–15th century. On the right – reconstruction of the loophole and two extant stone blocks of the south bay window above it (by M. Chorowska, P. Błonieński)

mieszkalna), oraz dolnego tarasu, położonego około 10 m niżej. Człon górny od zachodu zamknięty był murem o esowatym przebiegu, rozpiętym pomiędzy dwiema skałami – południową i północną, a od strony południowo-zachodniej wybrzuszonym murem, który obecnie pełni funkcję cokołu wieży. Narożnik o kącie 120 stopni, widoczny pod południową stroną wieży, wtapia się w nią, a w jej wnętrzu pozostaje niewidoczny⁶. Na długości muru w kształcie litery „S” zachowały się dwie szczeliny strzelnicze o wymiarach w świetle otworu 18 × 65 cm, rozglifione do wnętrza pomieszczenia, oraz relikty wejścia prowadzącego na drugą kondygnację, z którego przetrwało północne ościeże z węgiem, o wysokości około 2 m.

Człon dolny tworzył dziedziniec o nerkwatym planie, otoczony murem obronnym. Mur ten jest najlepiej zachowany po stronie południowej i południowo-wschodniej, na odcinku łączącym dwa wyniesienia – rozległą skałę, na której powstał górny człon zamku, i skalisty cypel stanowiący wysuniętą na wschód ostrogę. Jego grubość wyno-

⁶ Być może mur ten odsłoni się po odgruzowaniu piwnic pod wieżą.

Il. 6. Bruzda po ganku bojowym widoczna w licu południowo-zachodniego boku wieży, na wysokości trzeciej kondygnacji (fot. P. Błonieński)

Fig. 6. Groove where hoarding was built visible in the face of the south-west side of the keep at the level of the 3rd floor (photo by P. Błonieński)

the shape of the letter “S” (18 × 65 cm), splayed on the inside and remains of the entrance to the second floor, about 2 m tall, original north jamb with a reveal.

The lower section included a kidney-shaped bailey surrounded by a defensive wall. That wall is best preserved on the south and south-east sides, in the section between two small hills – a huge rock where the upper section of the castle was located and the rocky tip providing the salient angle pointed east. It is 1.65–1.7 m thick there and its complete height near the original west hill is 7 m above the foot of the castle gate. This is also where right next to the rock there is the original gateway (about 2.9 × 1.4 m) with a pointed arch leading to the outer bailey. The original gateway is well preserved. In the 19th century, it was slightly lowered and narrowed by inserting a brick lintel and reveal (Fig. 5). Some remains of an arrowslit, originally about 20 cm wide, were discovered in the defensive wall, 4 m to the east from the gate. Its aperture was splayed on both sides from inside. To the east of the loophole the wall climbed on the other rock formation and turned north-west, creating a half-shell tower bulging on it. It was an active defensive element which protected the only entrance to the castle. Additionally, the level of the entrance gate was a dozen or so meters higher than the surrounding area, and the last 4 m of that elevation difference was a rocky ledge. The castle then must have been entered through a wooden bridge, under the attack directed from the half-shell tower and the loophole mentioned above.

The defensive wall went along the rocky edge to the west and further south all the way to the upper section of

si tam 1,65–1,7 m, a pełna wysokość zachowana przy zachodnim wyniesieniu – 7 m powyżej progu bramy zamkowej. Tam też, tuż przy skale, znajduje się pierwotny, ostrołuczny prześwit bramny, o wymiarach około $2,9 \times 1,4$ m, prowadzący na dziedziniec dolnego tarasu. Brama zachowała się w dobrym stanie. W XIX w. została tylko lekko obniżona i przewężona przez wprowadzenie ceglano nadproża i węgara (il. 5). W murze obronnym 4 m na wschód od bramy odkryto relikty szczelinowego otworu strzelniczego, o pierwotnej szerokości prześwitu około 20 cm, zachowanego w dość nikłych śladach. Otwór od środka był obustronnie rozglifiony. Na wschód od strzelnicy mur wspinał się na drugą kulminację skalną i zakręcał na północny zachód, tworząc na niej zaoblenie w typie baszty łupinowej. Był to aktywny element obronny, który strzegł jedyne wejście na zamek. Dodatkowo, żeby się dostać na wysokość bramy wejściowej, trzeba było pokonać kilkanaście metrów różnicy poziomów terenu, z których ostatnie 4 m tworzyły skalny próg. Droga do zamku musiała więc prowadzić drewnianym pomostem, pod ostrzałem prowadzonym z wyżej wspomnianych – *quasi*-baszty łupinowej i strzelnicy.

Dalszy ciąg muru obronnego przebiegał krawędzią skalnej terasy w stronę zachodnią i załamywał się w kierunku południowym, aż do spotkania z masywem górnego zamku. Obecnie na tym odcinku mur jest właściwie niewidoczny, poza wspomnianym narożnikiem i jednym fragmentem o długości 3 m, zachowanymi u stóp budynku domu mieszkalnego z następnej fazy. W opisywanym relikcie odkryto jeszcze jeden otwór strzelniczy o wymiarach prześwitu 20×40 cm. Jego parapet znajdował się bardzo nisko, niemal na poziomie skały macierzystej po wewnętrznej stronie muru i stromo opadał w dół, pokonując dystans 60 cm, co pozwalało obrońcom na ostrzał napastników wspinających się po skalnym zboczu u stóp warowni.

Z nagromadzenia przedstawionych powyżej szykan obronnych zamku skumulowanych na niewielkiej długości reliktyw muru obronnego wynika, że odgrywał on przede wszystkim rolę strażnicy. Na obecnym etapie badań nie sposób przewidzieć, czy i jakie elementy zabudowy mieszkalnej zostaną odkryte po odgruzowaniu dolnych rejonów donżonu w górnym członie warowni. Jednakże już samo wybudowanie obszernej wieży mieszkalnej w następnej fazie użytkowania zamku wskazuje, że dopiero wówczas zaczęto odczuwać niedostatki jego funkcji rezydencjalnej.

Faza II (XV w.)

– zamek z donżonem i dwoma dziedzińcami

Donżon na planie ośmioboku, z ostrzem od strony wschodniej, stanął na kulminacji zamku z I fazy i zajął cały jego górny człon. Pozostałości te posłużyły jako cokół dla nowo wzniesionej wieży. Poniżej, po stronie zachodniej i północno-zachodniej, powstał cały system murów zabezpieczających dojście do niej, w tym mur płaszczowy (*mantelmauer, chemise*) obejmujący ją ciasnym międzymurzem, szyja bramna oraz obwarowania nowego dolnego dziedzińca, który od północy i zachodu otoczył dziedziniec z I fazy. Budowa muru płaszczowego spowo-

Il. 7. Rysunek rekonstrukcyjny północnej elewacji domu zamkowego i wieży (oprac. M. Chorowska, P. Błoniowski)

Fig. 7. Reconstruction drawing of the north elevation of the castle building and the keep (by M. Chorowska, P. Błoniowski)

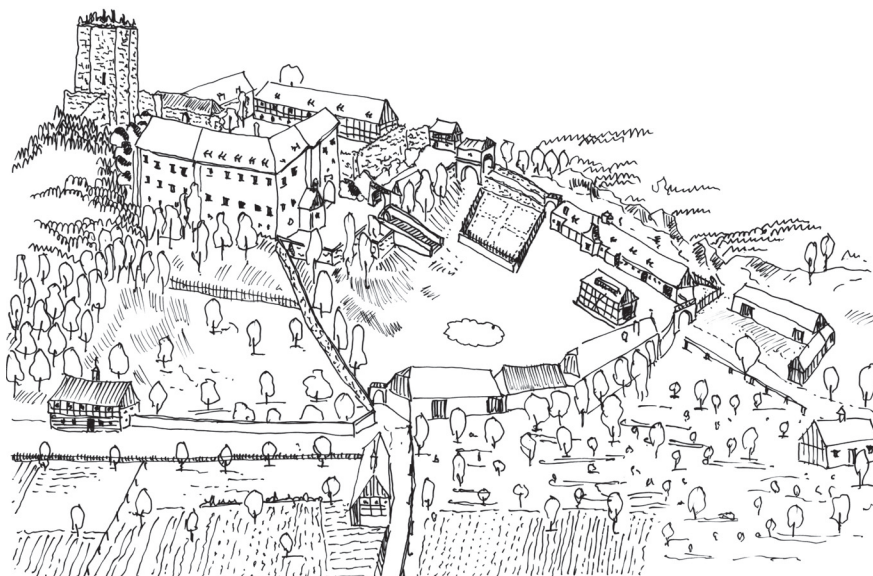
the castle. At present that section of the wall is practically invisible, except for the corner and one 3 m long fragment, which have been preserved at the foot of the residential building from the next stage. One more loophole (20×40 cm) was discovered in those remains. Its parapet was very low, almost at the level of the bedrock on the outside of the wall and it was steeply carved 60 cm downward, enabling the defenders to fight the attackers climbing the rocky slope at the foot of the stronghold.

The defensive works of the castle described above located closely to each other along the remains of the defensive wall suggest that it was primarily used as a watchtower. At present it is impossible to predict what residential elements, if any, will be discovered after the lower sections of the donjon in the upper section of the castle are cleared of debris. However, the very construction of a huge residential tower in the next stage of use of the castle suggests that only then was the lack of adequate living quarters noticed.

Stage II (15th century)

– the castle with a donjon and two baileys

The octagonal donjon with its salient angle pointed east was built on top of the castle from Stage I and took over its whole upper section. These remains became the base of the newly erected tower with a system of guard walls below it, on the west and north-west side, including an additional counterguard wall (*mantelmauer, chemise*) with a narrow ward around it, gateway, and defenses of a new outer bailey which surrounded the bailey from Stage I from the north and west. The construction of the chemise blocked the loopholes around in the upper section of the rock castle.

Il. 8. Przerys fragmentu widoku zamku Nieszytno około poł. XVIII w. według F.B. Wernhera (*Topographia Seu Compendium Silesiae*. Oryginał w zbiorach biblioteki w Berlinie). Od lewej: ośmioboczna wieża, kamienny dom zamkowy, tynkowany dwór renesansowy i dolne dziedzińce gospodarcze (rys. P. Błonieński)

Fig. 8. Redrawn fragment of the view of Nieszytno Castle from cir. the middle of the 18th century by F.B. Wernher (*Topographia Seu Compendium Silesiae*. The original is in the library in Berlin). From the left: octagonal keep, stone castle building, plastered Renaissance manor house and outer baileys with facilities (drawn by P. Błonieński)

dowała zaślepienie strzelnic w obwodzie górnego członu skalnego zamku.

Ostrze wieży zostało skierowane w stronę wschodnią – w kierunku największego wypłaszczenia wzgórza i wejścia do zamku. Poniżej ostrza znajdowała się brama zamkowa z I fazy budowy. Sam dziedziniec został powiększony ponad dwukrotnie. Miał teraz kształt zbliżony do trapezu o długości 31 m i szerokości 18,5 m i był dodatkowo rozszerzony o występ po stronie północnej o nieznanym zamknięciu. Z powodu znacznego spadku terenu w stronę północną poziom nowego dziedzińca znajdował się około 4,5 m poniżej dziedzińca z I fazy. Na skale położonej na styku dziedzińców zachował się narożnik murów z I fazy wraz ze strzelnicą skierowaną w stronę północną.

Od zachodu nowy obwód murów wspinał się na skały i po przejściu przez furtę tworzył szczyt bramną prowadzącą do kolejnej furty i dalej na kondygnację wyżej, skąd można było się dostać na system drewnianych ganków. Jeden ganek znajdował się na trzeciej kondygnacji wieży, co odpowiadało poziomowi dolnej ciepłej izby, i obiegał wieżę z trzech stron – od południa, zachodu i północy. Zachodni odcinek ganku biegł ciasnym międzymurzem pomiędzy murem płaszczowym i ścianą zewnętrzną wieży, a jego podłoga wspierała się na odsadzkach wyrobionych w obu tych murach. Na odcinku północnym ganek opierał się na dwóch belkach wspornikowych osadzonych w wieży. Jego szerokość wynosiła od 0,6 do 1,2 m. Od południa rozszerzał się dość mocno, ponieważ tam skała przyległa do wieży tworzyła niewielkie wieloboczne *plateau*. Zarówno wąska część ganku, jak i *plateau* były nakryte dachami pulpitowymi. Na kilku ścianach wieży jest wyraźnie widoczna bruzda o głębokości około 10–15 cm (il. 6). Po stronie zachodniej i północnej jej wysokość wynosiła około 2,75 m, a na *plateau*, czyli po stronie południowej, nawet do 4,10 m. W tej wysokości mieścił się ganek wraz z zadaszeniem. Co ciekawe, nie ma bruzdy na samym ostrzu wieży, co oznacza, że pierwotnie ganku tam nie było i że obiegał on wieżę jedynie na około 3/4 jej obwodu. Skuteczność obronną ostrza zapewniał górny ganek, a właściwie hurdyca, nadwieszona nad ostrzem na

The salient angle of the tower was pointed east – in the direction of the biggest flat section of the hill and the entrance to the castle. Below the salient was the gatehouse from Stage I of the construction. The area of the bailey itself was extended more than twice. Its shape was now trapezoid (31 m long and 18.5 m wide) and it was additionally extended north with an unknown enclosure. As the area substantially lowers to the north the level of the new bailey was about 4.5 m lower than the bailey from Stage I. On the rock at the junction of the baileys there is an extant corner of the walls from Stage I with a loophole facing north.

From the west the new wall climbed the rocks and behind the gate it led through the gateway to another gate and further to the upper section where there was access to a system of wooden galleries. One of them was on the third level of the tower, which would correspond to the level of the bottom warm hall, and it went around the tower from three sides – south, west, and north. The west section of the gallery went along the narrow ward between the additional counterguard wall and the external wall of the tower, and its floor was supported on ledges carved in those two walls. The north section of the gallery was supported on two cantilever beams anchored in the tower. It was 0.6 to 1.2 m wide. On the south it was fairly wider as the rock which joined the tower there created a small polygonal *plateau*. Both the narrow section of the gallery and the *plateau* had lean-to roofs. A groove, about 10–15 cm deep, is clearly visible on several walls of the tower (Fig. 6). On the west and north sides its elevation was about 2.75 m, and on the *plateau*, that is on the south, even 4.10 m. This is where the roofed gallery was. Interestingly, there is no groove on the very salient angle of the tower, which means that originally there was no gallery there and that it went around only about 3/4 of the tower circumference. The defensive efficiency of the salient was provided by the upper gallery or actually by hoarding above the salient at the level of the sixth floor (Fig. 7). Its entrance must have been from the fifth floor through the stairway on the external side of the tower as there are remains of the door opening in the

poziomie 6. kondygnacji (il. 7). Wejście do niej musiało prowadzić z 5. kondygnacji schodami umieszczonymi po zewnętrznej stronie wieży, gdyż tam są zachowane pozostałości otworu drzwiowego w zewnętrznej ścianie wieży. Wysokie położenie hurdycji pozwalało na lepsze wykorzystanie ostrza jako środka obrony pasywnej oraz aktywny ostrzał bramy.

Zadaszenie wieży nie zachowało się. Na ilustracji autorstwa F.B Wernhera z połowy XVIII w., przedstawiającej z lotu ptaka wszystkie człony zamku w Płoninie, na szczycie donżonu widoczne są pokaźne resztki jakiejś zniszczonej, drewnianej konstrukcji (il. 8). Należy sądzić, że były to pozostałości więźby hełmu, zapewne w kształcie ostrosłupa. Pokrycie hełmu stanowiła dachówka ceramiczna typu mnich-mniszka. Potwierdzają to liczne znaleziska ułamków takich dachówek znajdujące w wykopach archeologicznych założonych u stóp wieży – i po północnej, i po jej zachodniej stronie [14].

Wejście do wnętrza wieży zlokalizowane było nad najbardziej stromą częścią góry zamkowej i dostępne tylko z poziomu dolnego ganku obronnego. Zostało ono ujęte półkolistym, kamiennym, ciosowym obramieniem z fazą od strony wnętrza wieży i wrębem na drzwi od strony zewnętrznej. Ściany wieży od wnętrza pierwotnie były obłożone drewnianymi balami, co zapewniało im dobrą izolację termiczną. Obecnie przetrwały jedynie negatywy tych bali oraz gniazda niektórych belek stropowych (il. 9). Wnętrze to, o planie regularnego ośmioboku, stanowiło więc tzw. ciepłą izbę, a właściwie dwie izby umieszczone jedna nad drugą. Długość ścian ośmioboku wynosiła od 3,7 do 3,95 m, licząc po zewnętrznej stronie konstrukcji, pełna wysokość drewnianej oblicówki – około 5,65 m. Obecność bruzdy na wysokości około 2,7 m oraz 4 wrębów pozostawionych przez belki stropowe sugeruje obecność stropu i podłogi pomiędzy izbami. Drewniane wnętrze było zatem najprawdopodobniej dwukondygnacyjne, co już samo w sobie jest unikatowe, gdyż na ogół ciepłe izby były jednoprzestrzenne.

Przekrój bali tworzących konstrukcję ścian miał wymiary pomiędzy 23×23 cm a 25×30 cm, co można odczytać z negatywów odcisniętych w mokrej niegdyś zaprawie. W narożnikach były one łączone na obłap. Gniazda belek w obrębie stropu górnej kondygnacji ciepłej izby były ułożone na dwóch poziomach, tak by poziom górny zachodził lekko na poziom dolny. Poziom dolny tworzyło 6 belek opartych promieniście na centralnej podporze, najpewniej na drewnianym słupie. Ich przekroje wynosiły mniej więcej 17×18 cm. Belki górnego poziomu spoczywały na dolnych w układzie gwiazdowym (il. 10). Przestrzeń między belkami konstrukcyjnymi wypełniono okrągłakami o średnicy 10–12 cm, stanowiącymi pułap z dyli. Powyżej była zapewne gliniana polepa.

Poniżej ciepłych izb znajdowały się dwie kamienne kondygnacje o charakterze piwnicznym. Były one sklepione kamiennymi kolebami, które obecnie są zawalone. Mimo znacznego zagruzowania piwnic widać, że tynkowana ściana jednego z pomieszczeń jest starsza od murów wieży z ostrzem i należy do fazy skalnego zamku. Na innej ścianie, rozdzielającej piwniczne komory, opierał się centralny słup podtrzymujący stropy nad ciepłymi izbami.

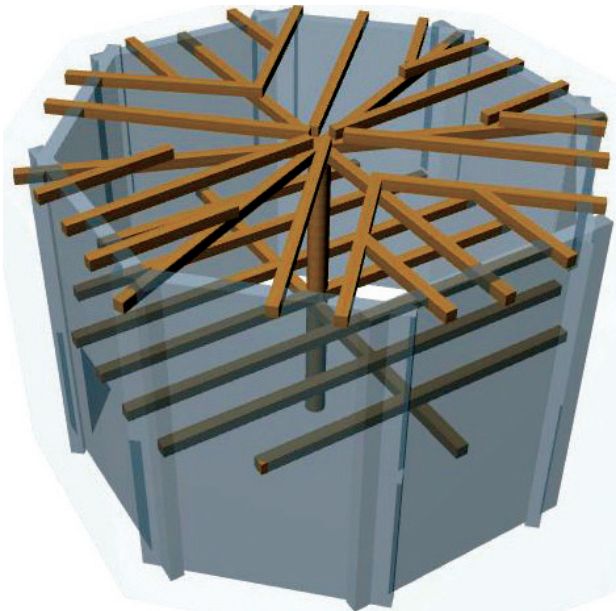
Il. 9. Wnętrze wieży ośmiobocznej w widoku na ścianę północną. Na powierzchni ścian czytelne negatywy bali oblicowania ciepłej izby; powyżej negatywy gniazd belek stropowych (fot. P. Błoniowski)

Fig. 9. Interior of the octagonal keep with the view of the north wall. Visible ceiling beam imprints in the wall for the warm hall cladding and ceiling beam pockets above (photo by P. Błoniowski)

external wall of the tower. The high construction of hoarding assured a better use of the salient angle as a passive means of defense and active defense of the gate.

The roof of the tower has not been preserved. The illustration by F.B. Wernher from the middle of the 18th century of the aerial view of all sections of the castle in Płonina presents rather large remains of somewhat destroyed wooden construction on the top of the keep (Fig. 8). It could have been the remains of a spire timberframe, most probably on a polygonal plan. The spire was covered with clay barrel tiles. This is confirmed by numerous pieces of such roof tiles found in archeological digs at the foot of the tower – both on its north and west side [14].

The entrance to the tower was located above the steepest part of the castle hill and it was accessible only from the level of the lower defensive gallery. It had a semicircular, stone frame internally splayed with a recess for the door outside. Originally the walls of the tower from inside had timber cladding which provided good thermal insulation. What has been preserved today is wall imprints and pockets of some ceiling beams (Fig. 9). This regular octagonal interior was then the so called *warm hall* or actually there were two rooms – one above the other. The walls of the octagon were 3.7 to 3.95 m long on the out-

Il. 10. Rekonstrukcja układu stropów na dwóch poziomach ciepłej izby (oprac. P. Błonieński)

Fig. 10. Reconstruction of the floors with two levels of the warm hall (by P. Błonieński)

Dostęp do zamku prowadził, jak dawniej, przez ostrołuczną bramę zlokalizowaną w południowym odcinku muru obwodowego, pod wypiętrzoną wieżą z ostrzem i zawieszoną na niej górną hurdycją. Aby dojść do stóp wieży, należało przemierzyć dwa dziedzińce położone na różnych poziomach oraz szyję bramną, z obu stron zamkniętą furtami. Warto również zauważyć, że wchodzący do zamku przez cały czas znajdował się pod ostrzałem z drewnianych ganków obiegających wieżę oraz strzelniczy zlokalizowanej w murze płaszczyznowym.

Faza III (XV w.) – budynek bramny

Dalsza rozbudowa zamku polegała na poprawie obronności założenia i warunków bytowych załogi. Tuż za główną bramą, w najwyższym punkcie dolnej części zamku z I fazy, wzniesiono dwuskrzydłowy budynek bramny. Został on dostawiony do południowego odcinka muru obwodowego najstarszej części zamku i wypełnił sobą 2/3 powierzchni dolnej części zamku z I fazy (czyli tarasu o nerkowatym planie). Wymiary południowego skrzydła tego budynku wynosiły około $5,4 \times 15$ m. Było ono trójdzielne i tak wąskie, że mieściło się we wschodnim zakole muru obwodowego skalnego zamku. Zakole to zostało dostosowane do powstałego tam wnętrza i przekształcone w półcylindryczną basztę, górującą nad wschodnim zboczem zamkowym i głównym dojściem do zamku prowadzącym przez to zbocze. Skrzydło południowe na poziomie przyziemia składało się z trzech pomieszczeń – sieni i dwóch „piwniczek”, częściowo wykutych w skale i przesklepionych kolebkami. Piętro prawdopodobnie było jednoprzestrzenne.

Umieszczona pośrodku skrzydła południowego „sien” łączyła główną bramę zamku z dziedzińcem z II fazy. Na-

side and the total height of its timber cladding was about 5.65 m. The groove at 2.7 m and 4 m recesses for ceiling beams indicate that there was a ceiling and floor between the rooms. The timber-clad interior then most probably had two levels, which is in itself unique as warm halls usually had one level.

The dimensions of the beams of the walls were 23×23 cm and 25×30 cm, which can be determined from the imprints in the once wet mortar. The beams had double notched joints in the corners. The pockets for the ceiling beams of the upper room of the warm hall were made in two levels so that the top level would slightly overlap the bottom one. The bottom level had six beams supported radially on a central, most probably, timber column. Their cross section was more or less 17×18 cm. The upper beams were placed on the lower beams stellarly (Fig. 10). The space between the construction beams was filled with round logs (10–12 cm in diameter) and most probably there was clay pugging above the ceiling.

Below the warm halls there were two stone basement levels with barrel vaulting which collapsed. In spite of much debris in the basements it is evident that the plastered wall of one of them is older than the walls of the tower with the salient and it comes from the rock stage of the castle. Another wall between the basement chambers supported the central column bearing the ceilings above the warm halls.

The entrance to the castle was, as earlier, through the gate with a pointed arch located in the south section of the curtain wall, under the tower with the salient located on a knoll and its upper hoarding. In order to get to the foot of the tower one had to go across baileys located at different levels and the gateway closed with bolted doors on both ends. It should be noted that those who entered the castle were all the time exposed to attack from wooden galleries around the tower and the loophole located in the additional counter guard wall.

Stage III (15th century) – the gatehouse

Further extension of the castle involved improvement of its defenses and the living quarters of the garrison. A two-winged gatehouse was built right behind the main gate in the highest point of the lower section of the castle from Stage I. It joined the south section of the curtain wall of the oldest section of the castle and it took over 2/3 of the area of the lower section of the castle from Stage I (namely the kidney-shaped bailey). The south wing of that building was about 5.4×15 m. It had three parts and it was so narrow that it fit the east bend of the curtain wall of the rock castle. This bend was adjusted to the interior of the building and transformed into a semicylindrical tower, overlooking the east slope of the castle and its main entrance going across this slope. The south wing at the basement level had three rooms – a hallway and two “cellars” with barrel vaulting partly carved in the rock. The upper level was most probably one room with no partition walls.

The “hallway” located in the middle of the south wing joined the main gate of the castle with the bailey from

leży jednak pamiętać, że zasadnicza część tego dziedzińca znajdowała się jakieś 4 m poniżej poziomu sieni, co znacznie utrudniało dostęp do niego i wymagało obecności drewnianych ganków, podestów i schodów. Dodatkową szykaną obronną było ryglowanie wyjścia z sieni na dziedzińiec zamkowy. Błokada ta utrudniała dostęp do serca zamku w przypadku przebicia się nieprzyjaciela przez główną bramę. Jest niemal pewne, że we wczesnych fazach funkcjonowania zamku (XIV–XV w.) ten rozległy dziedzińiec był otoczony co najmniej od wschodu i północy przez drewniane budynki oparte o mury obwodowe. Za ich obecnością przemawiają ślady spalenizny, widoczne do dziś w wielu miejscach na wewnętrznym licu tego muru. Temperatura pożaru, który trawiąc drewniane budynki, ogarnął również mury obwodowe, była tak wysoka, że kamień zwany zielcem przebarwił się na fioletowo, a wiążąca go szarobezżowa zaprawa wapienna – na odcień ciemnego różu.

Na przedłużeniu sieni w kierunku północnym od budynku bramnego odchodził mur, który zakręcał pod kątem prostym na zachód. Była to ściana bocznego skrzydła budynku bramnego. Skrzydło to (północne) na poziomie przyziemia i pierwszego piętra mieściło po jednym pomieszczeniu. Dolne było dostępne od wschodu, a górne połączone otworem drzwiowym (z bruzdami po kamieniarce) z piętrzem głównego budynku bramnego. Ze względu na cienkie mury przypuszczalnie kondygnacje dzielone były stropem.

Faza IV (koniec XV–2. ćwierć XVI w.) – wysoki dom

Przełom XV i XVI w. przyniósł znaczną rozbudowę mieszkalnej tkanki na zamku. Stary donjon przestał wystarczać do wygodnego życia. Do budynku bramnego dostawiono drugie (wschodnie) skrzydło boczne. Było ono oparte na wschodnim odcinku muru obronnego, a także na północnym zakolu tego muru. Jego długość wynosiła 17 m, a szerokość 8,5 m. Miało trzy kondygnacje, z których najniższej położoną należy uważać za piwnicę ze względu na skąpe oświetlenie wnętrza i zastosowanie kamiennych sklepień kolebkowych.

Wyższe kondygnacje były nakryte stropami, przy czym poziom zawieszenia belek stropowych trzeciej kondygnacji podnosił się uskokiem ku południu, zgodnie z kierunkiem wznoszenia się skał. Na parterze i pierwszym piętrze skrzydło wschodnie dzieliło się na dwa pomieszczenia, bardzo zróżnicowane co do powierzchni: dużą izbę w części północnej i małą izbę ze schodami (o funkcji sieni?) w części południowej. Dzieląca je ściana na parterze była murowana, a na piętrze drewniana. Na obu poziomach północne sale były ogrzewane za pomocą pieców. W badaniach archeologicznych zostały odnalezione relikty kafli garnkowych, o metryce późnogotyckiej, i renesansowych kafli płytowych. Izbę na piętrze oświetlały trzy duże okna kwadratowe wychodzące na zachód, północny zachód i północ, dlatego można przypuszczać, że pełniła ona funkcję reprezentacyjnej wielkiej sali. Pomieszczenie znajdujące się na tym samym poziomie w starszej części domu (w tzw. budynku bramnym) zostało podzielone na dwa, mniej więcej równej długości. Pomieszcze-

Stage II. However, it should be remembered that the main part of that bailey was about 4 m lower than the hallway, which made it much more inaccessible and required the use of wooden galleries, platforms, and stairways. Additionally, the exits from the hallway to the castle bailey had bolted doors which made it more difficult for the enemy to get to the heart of the castle if they got through the main gate. It is almost certain that in the 14th–15th century that vast bailey was surrounded at least from east and north by wooden buildings adjoining the curtain walls. Their existence is confirmed by the original traces of burning in many places in the internal face of that wall. The temperature of the fire that burned down the wooden buildings and also spread to the curtain walls was so high that the *green rocks* changed their color to purple and the gray and beige lime mortar bonding them to deep pink.

The hallway was extended north of the gatehouse with a wall which turned west at a right angle. It was the gatehouse side wing wall. That wing (north) had one room at the level of basement and one room at the first level. The bottom one was accessible from the east, and the top one was connected through a door opening (masonry work grooves) with the upper floor of the main gatehouse. Due to the thin walls the stories were probably divided with ceilings.

Stage IV (end of the 15th century–2nd quarter of the 16th century) – the high house

The living quarters of the castle were largely extended at the turn of the 15th and 16th centuries. The old donjon no longer offered comfortable accommodation. Another (east) side wing was annexed to the gatehouse. It was based on the east section of the defensive wall as well as on the north bend of that wall. It was 17 m long and 8.5 m wide and it had three stories, the lowest of which should be considered its basement due to poor lighting inside and stone barrel vaulting.

The upper stories had ceilings, with the level of the ceiling beams of the third story rising on the offset south along with the direction of the rise of the rocks. On the ground level and the first level the east wing had two rooms of greatly different areas: a large room in the north and a small room with a stairway (a hallway?) in the south part. The wall between the rooms on the ground floor was made of masonry, whereas the one on the first level was made of wood. The north rooms on both floors were heated with fireplaces. Archeological findings included the remains of late-Gothic clay pots and Renaissance tiles. Since the upper room had three large mullioned and transomed windows overlooking west, north-west, and north it can be presumed that it served the representative purposes of a great hall. The room located on the same level in the old part of the house (in the so called gatehouse) was divided into two of more or less the same length. The east room had a recess in the front wall and a wide bay window in the south wall. The bay window was supported on three (double?) sandstone consoles, located on axes every 1.2 m. Their cross section was about 35 × 30 cm. The original furthest consoles have been preserved *in situ* but without their decorative quarter rounds at

nie wschodnie otrzymało wnękę w ścianie czołowej oraz szeroki wykusz w ścianie południowej. Wykusz spoczywał na trzech (podwójnych?) piaskowcowych konsolach, rozstawionych w osiach co 1,2 m. Ich przekrój wynosił około 35 × 30 cm. Skrajne konsole zachowały się *in situ*, lecz ich dekoracyjne zakończenia w formie ćwierćwałców zostały utracone. Tradycyjna lokalizacja wykusza na piętrze, ponad główną bramą, oraz stosunkowo duża skala pozwalają przypuszczać, że albo samodzielnie pełnił on funkcję kaplicy, albo całe pomieszczenie południowo-wschodnie stanowiło kaplicę zamkową. Kapliczny wykusz można znaleźć na zamku Chojnik w sąsiedztwie bramy, gdzie również ulokowano kaplicę.

Datowanie fazy przekształceń domu zamkowego na przełom XV i XVI stulecia lub 1. ćwierć XVI w. oparto na analizie wielkości i proporcji otworów okiennych, zwłaszcza znajdujących się na pierwszym piętrze. Otóż, z wielkości ich wnęk⁷ o wysokości 2,1 m i szerokości 2,2–2,3 m wynika, że musiały być one podzielone na dwie lub trzy części kamiennymi słupkami⁸. Kamiennie obramienia otworów miały krawędzie zmiękczone szerokim fazowaniem, co wynika z kształtu reliktyw kamieniarki znalezionych w gruzie. Odnajdowane resztki obramień okiennych mają też pojedyncze lub podwójne wręby na stolarce, z czego wynika, że przynajmniej część kwater okiennych była wyposażona w okiennice.

Rozbudowa funkcji mieszkalnej byłaby niemożliwa bez jednoczesnego utrzymania dotychczasowego poziomu obronności założenia, dlatego od wschodu pojawił się dolny zamek w postaci dziedzińca gospodarczego zamkniętego w murze obronnym. W tym samym czasie cały szczyt wzgórza, na którym stał donżon i górny zamek, został otoczony kolejnym pierścieniem murów obwodowych wzmocnionych półcylindrycznymi basztami.

Faza V (2. poł. XVI w.) – kuchnia

Pomimo budowy w 1545 r.⁹ renesansowego dworu na terenie dolnego zamku stary dom zamkowy był nadal intensywnie używany, a nawet przeprowadzono w nim pewne zmiany mające ułatwić życie jego mieszkańcom. Jedną z nich przypuszczalnie była budowa kuchni nakrytej kominem butelkowym, zlokalizowanej na najwyższej kondygnacji skrzydła zachodniego domu. Domyślnie wynika z analizy potężnej kamiennej konstrukcji wbudowanej w to skrzydło. Składała się ona z filarów spiętych półkolistymi łękami, wzmacniających narożniki budowli na obu jej kondygnacjach. Nad poziomem parteru założono sklepienie kolebkowe, na którym mogło się oprzeć palenisko, i które równocześnie zapewniało ochronę przed ogniem. Analogiczny proces „wciągania” kuchni do wnętrza budynków mieszkalnych we wczesnym okresie nowożytnym można zaobserwować w przypadku kamienic mieszczańskich Wrocławia i Świdnicy. W pomieszczeniu przy-

the ends. Due to the traditional location of the bay window on the upper level, above the main gate, and its relatively large scale it can be presumed that it either housed a chapel or the whole south-east room was the castle chapel. Chojnik Castle has a chapel with a bay window near the gate.

The dating of the remodeling stage of the castle building at the turn of the 15th and 16th century or the first quarter of the 16th century was based on the analysis of the size and proportions of window openings, especially those on the first floor. Their dimensions⁷ (2.1 m high and 2.2–2.3 m wide) suggest that they must have had two or three lights divided by stone mullions⁸. The stone frames of the openings had wide splayed edges, which can be seen in the remains of the masonry found in the debris. The remains of window frames also have single or double window frame pockets, which indicates that at least some window lights had shutters.

The extension of the living quarters would have been impossible without maintaining the defensive character of the structure and that is why the lower castle in the form of an outer bailey with facilities was built from the east and enclosed by a defensive wall. Furthermore, the whole top of the hill with the keep and the upper castle was surrounded by another ring of curtain walls enhanced with semicylindrical towers.

Stage V (2nd half of the 16th century) – the kitchen

Despite the construction of the Renaissance manor house in 1545⁹ in the lower castle the old castle building was still extensively used and it was even somewhat remodeled to improve the accommodation of its dwellers. One of the changes was probably the construction of a kitchen with a “bottleneck” chimney located on the highest level in the west wing of the building. This is indicated by the analysis of the huge, stone structure built into this wing which had pillars joined by semicircular arches, strengthening the corners of the building on its both levels. The ground level had a barrel vaulting, which could support a hearth, and at the same time it provided fire protection. A similar process of “including” the kitchen into the residential houses in the early post-medieval period can be seen in the case of burgers’ townhouses in Wrocław and Świdnica. The room which presumably was a kitchen has an original fragment of the floor above the ground level vault in the form of a thick layer of lime mortar with some brick powder, carefully smoothed and painted red.

The changes in the other wing of the building included the remodeling of the east wall and connecting it closer with the facilities in the outer bailey. An entrance opening was pierced at ground level. It was connected with

⁷ Zachowanych do poziomu wezłowi łęków.

⁸ Bliskie analogie do podobnych otworów i ich obramień znane są z badań kamienic w Świdnicy.

⁹ Data budowy dworu została odnotowana na portalu bramnym.

⁷ Original up to the level of their arch abutments.

⁸ Similar openings and their frames were known in the townhouses in Świdnica.

⁹ The date of the construction of the manor house was put on the gate portal.

puszczalnej kuchni zachował się fragment posadzki położonej nad sklepieniem parteru w postaci grubej warstwy zaprawy wapiennej z dodatkiem sproszkowanej cegły, starannie zagładzonej i zabarwionej na czerwono.

Zmiany dokonane w drugim skrzydle domu wiązały się z przeróbkami ściany wschodniej i ściślejszym powiązaniem go z dziedzińcem gospodarczym zamku dolnego. Na poziomie parteru został przebit otwór wejściowy. Był on skomunikowany z gankiem na murze obwodowym dolnego dziedzińca za pomocą nowych schodów zewnętrznych. Powyżej przebitego otworu wymieniono rozległy płat ściany, w którym uformowano okno, w kolejnej fazie przekształcone na otwór wejściowy. Sala na piętrze została wydzielona z otwartej przestrzeni komunikacyjnej ścianką w konstrukcji ryglowej. Przy niej zbudowano piec z kafli płytowych ozdobiony bogatymi renesansowymi motywami.

Zakończenie

W późnym okresie nowożytnym górny zamek stopniowo tracił na znaczeniu na rzecz położonego tuż obok renesansowego pałacu, który w pełni zaspokajał potrzeby mieszkalne i reprezentacyjne. Na grafice F.B. Wernhera z połowy XVIII w. dom zamkowy został jeszcze ukazany pod dachem, lecz grafitowy kolor połaci dachowych i kształt lukarn stwarzają sugestię, że w okresie nowożytnym dach został pokryty łupkiem. W XVIII w. ośmioboczna wieża z ostrzem z pewnością nie była już zamieszkiwana, a jej przekrycie pozostawało w stanie zaawansowanej ruiny.

Niesytno nie było jak dotąd zaliczane do grupy skalnych zamków z terenu polskiej części Sudetów, reprezentowanej jedynie przez dwie warownie – Bolczów w Rudawach Janowickich i Sokolec na Krzyżnej Górze¹⁰. Przez skalne zamki intuicyjnie rozumie się zamki wzniesione na wyraźnych formacjach skalnych, które wykorzystywano jako naturalne obwarowania i inne szykany obronne. Pomieszczenia mieszkalne mogły być częściowo zagłębiane w skałach, a częściowo uzupełniane przez ściany drewniane lub murowane. Ważnymi wyróżnikami „skalności” było wykorzystywanie tarasów skalnych, naturalnych lub sztucznie spłaszczonych i wyniesienie głównego wejścia co najmniej kilka metrów ponad poziom podnóża zagospodarowywanego masywu. Najstarsza część zamku w Płoninie wydaje się spełniać oba te kryteria, gdyż dolny dziedziniec z fazy skalnego zamku został umiejscowiony na sztucznie spłaszczonym tarasie, a wejście doń przez bramę w murze południowym było wyniesione o kilka metrów ponad łatwo dostępną część zbocza góry Wilczek. Także w następnych fazach skały były wykorzystywane jako elementy fundamentowania, ścian, a nawet pewnych partii sklepiennych. W Niesytynie skupiono na stosunkowo niewielkiej powierzchni bogaty program obronny i mieszkalny. Najpierw zdecydowanie przeważał ten pierwszy, dlatego trudno wykluczyć, że w początkowej fazie funkcjonowania zamek spełniał przede wszystkim

the gallery on the curtain wall of the outer bailey through a new external stairway. Above the pierced opening a large section of the wall was replaced and a window was built there – which in the following stage was converted into an entrance opening. The room on the upper level was separated from the circulation open space by a frame construction wall. A stove with tiles richly decorated with Renaissance motifs was built by that wall.

Conclusion

In the late post-medieval period the upper castle was gradually losing its significance to the advantage of a Renaissance palace located right next to it which provided full accommodation and was representative. In the illustration by F.B. Wernher from the middle of the 18th century the castle building still has a roof but its graphite color as well as the shape of the dormers suggest that in the post-medieval period the roof was covered with slates. In the 18th century, the octagonal tower with the salient angle was certainly no longer inhabited and its roof was in ruins.

Niesytno has not been included in the group of rock castles in the Polish part of the Sudety Mountains represented only by two strongholds – Bolczów in the Rudawy Janowickie Mountains and Sokolec on Krzyżna Hill¹⁰. Rock castles intuitively include castles erected on evident rock formations which were used as natural defenses and other defensive works. The living quarters could be partly carved in rocks and partly completed with walls made of wood or masonry. The use of natural or artificially flattened rocky terraces as well as raising the main entrance at least a few meters above the level of the foot of the hill top was an important feature of the “rocky” character of the castle. The oldest part of the castle in Płonina seems to meet both criteria as the outer bailey from the stage of the “rock castle” was located on an artificially flattened area and its entrance through the gate in the south wall was a few meters above the easily accessible part of the slope of Wilczek Hill. During the next stages the rocks were also used as foundations, walls and even some vaulting sections. Niesytno featured elaborate defensive works and residential facilities on a relatively small area. At first the castle’s defenses were its main features and that is why it is difficult to rule out the possibility that originally the castle served primarily as a watchtower. The lack of written accounts which would regard that period does not disqualify the attribution of the rock castle to one of the dukes because there are many strongholds in Silesia such as Marczów, Pieszyce, Płoszczyna, Rataj [2, p. 155] with many original fragments which are not mentioned in old regests¹¹. The problem, however, is that so far it has not been subject to archeological research of the castle [14].

¹⁰ [2, s. 27], [7, s. 45–46 i 219–220].

¹⁰ [2, p. 27], [7, pp. 45–46 and 219–220].

¹¹ Most probably it should be attributed to Duke Bolko I who in the 1290s, in the face of upcoming conflict with Bohemia, intensively fortified the south borderland of the Duchy of Świdnica-Jawor.

funkcję strażnicy. Brak źródeł pisanych, które by można odnieść do tego okresu, nie dyskwalifikuje atrybucji skalnego zamku któremuś z książąt, ponieważ istnieje bardzo wiele śląskich warowni, jak Marczów, Pieszce, Płoszczyna, Rataj [2, s. 155], zachowanych w okazałych śladach materialnych, lecz nieobecnych na kartach rejestrowych¹¹. Problem jednak w tym, że tak wczesny materiał nie pojawił się jak dotąd w badaniach archeologicznych zamku [14].

Również w późniejszym okresie Niesytno, jak większość zamków skalnych z terenu Czech, Francji i Niemiec, było wyposażone w szereg szykan obronnych. Droga do głównej bramy wiodła pod półcylindryczną basztą flankującą, strzelnicą, machikulem i hurdycją na ostrzu donżonu. Dostęp do dziedzińca blokowała jeszcze jedna brama zapierana rygłem, a dostęp do wieży mieszkalnej – szyja bramna i ganek bojowy na jej trzeciej kondygnacji. Jednakże rozbudowany program mieszkalny zamku, który zdołano wyposażyć w dwie kondygnacje ciepłych izb, piece, a w ostatniej fazie także wewnętrzną kuchnię, każe traktować go przede wszystkim jako prywatną siedzibę rycerską. Wprawdzie w XV w. przekształciła się ona w gniazdo rycerzy rabusiów, lecz zjawisko to także było typowe dla historii wielu innych skalnych zamków Europy [6, s. 42].

Also later Niesytno – just like most rock castles in Bohemia, France, and Germany – had many defensive works. The way to the main gate led by a semicylindrical flanking tower, below a loophole, machicolation and hoarding on the beaked projection of the keep. The access to the bailey was protected by one more gate with a bolted door, and the access to the hall keep – by a gateway and a defensive gallery on its third level. However, the extended residential program of the castle, with two warm halls on two levels, fireplaces and an internal kitchen built in the last stage, strongly indicates that it was primarily used as a private residence for knights. Although in the 15th century it was turned into a den of robber knights, it was also typical of many other rock castles in Europe [6, p. 42].

Translated by
Tadeusz Szalamacha

¹¹ Najbardziej prawdopodobna byłaby atrybucja księciu Bolku I, który w latach 90. XIII w., w obliczu zbliżającego się konfliktu z Czechami, intensywnie fortyfikował południowe rubieże księstwa świdnicko-jaworskiego.

Bibliografia/References

- [1] Chorowska M., *Rezydencje średniowieczne na Śląsku. Zamki, pałace, wieże mieszkalne*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2003.
- [2] Chorowska M., Dudziak T., Jaworski K., Kwaśniewski A., *Zamki i dwory obronne w Sudetach*, t. 2: *Księstwo jaworskie*, I-BiS, Wrocław [b.r.w.].
- [3] Croon G., *Die Landständige Verfassung von Schwiednitz – Jauer. Zur Geschichte des Ständewesens in Schlesien*, G. Croon, CDS, Bd. 27, Breslau 1912.
- [4] Czerner O., *Zamek w Bolkowie, jako jeden z przykładów grupy średniowiecznych założeń obronnych z wieżą z ostrzem*, [w:] *Rozprawy Komisji Historii Sztuki*, t. 3: *Prace Komisji Historii Sztuki*, Wrocław 1963, 133–197.
- [5] v. Czertritz u. Neuhaus H., *Geschichte des Geschlechts von Czertritz und Neuhaus*, Bd. 1, Görlitz 1907, Bd. 2, Görlitz 1911.
- [6] Fišera Z., *Skalni hrady na francouzsko-německém pomezí*, Dějiny staveb, Plzeň 2001, 42–46.
- [7] Fišera Z., *Skalni hrady země koruny české*, Nakladatelství LIBRI, Praha 2004.
- [8] Graniczny J., *Rycerstwo księstw jaworskiego i świdnickiego w latach 1274–1364*, [w:] M. Boguszewicz i wsp. (red.), *Człowiek i środowisko w Sudetach*, Wydawnictwo i Drukarnia KORAB, Wrocław 2000, 169–209.
- [9] Guerquin B., *Zamki śląskie*, Wydawnictwo Budownictwo i Architektura, Warszawa 1957.
- [10] Henel N., *Silesiographia renovata*, Bd. 8, Breslau, Leipzig 1704.
- [11] Jurek T., *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV w.*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 1998.
- [12] Menclová D., *České hrady*, t. 1, ODEON Nakladatelství Krásné Literatury a Umění, Praha 1976.
- [13] Müller K.A., *Vaterländische Bilder in einer Geschichte und Beschreibung der alten Burgfesten und Ritterschlösser Schlesiens (beider Antheile), so wie der Grafschaft Glatz*, Glogau 1837, 501–503.
- [14] Olszacki T., *Sprawozdanie z badań architektoniczno-archeologicznych zamku Niesytno w Płoninie, gm. Bolków, woj. dolnośląskie*, Łódź 2011 [mpis w archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Delegatura w Legnicy].
- [15] Reichhalter G., „Blockwerkammern” des 13. Bis 15. Jahrhunderts aus österreichischen Burgen, „Archäologie Österreichs spezial” 2006, No. 2, 179–192.
- [16] *Regesty śląskie*, t. 1–5, W. Korta (red.), Wrocław 1975–1992.
- [17] Rochowicz M., *Studium historyczno-architektoniczne zamku w Płoninie*, Wrocław 1991 [mpis w archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Delegatura w Legnicy].
- [18] Schaetzke V., *Schlesische Burgen und Schlösser (Iser-Reisen-Waldenburger-Gebirge und Vorberge)*, Schweidnitz 1927.

Streszczenie

Najstarszą fazę zamku Niesytno w Płoninie, hipotetycznie datowaną na XIV–XV w., można określić mianem skalnego zamku. Było to nieregularne założenie złożone z dwóch członów. Górny zajmował wierzchołek rozległego skalnego wypiętrzenia i zamknięty był murem o esowatym przebiegu, rozpiętym pomiędzy dwiema skałami. To tam znajdowała się jego część mieszkalna. Dolny człon obejmował dziedziniec o nerkowatym planie, otoczony murem obronnym, położony około 10 m poniżej. Po stronie wschodniej mur dolnego członu wspinał się na drugą kulminację skalną i zakręcał na północny zachód, tworząc na niej zaoblenie w typie baszty łupinowej. Był to aktywny element obronny, który strzegł jedynego wejścia na zamek. Prowadziło ono drewnianym pomostem, pokonując wprawdzie kilkanaście metrów różnicy poziomu terenu, a na końcu próg o wysokości 4 m. Obok pierwotnej bramy odkryto też relikty szczelinowego otworu strzelniczego.

Unikatowym w skali Polski elementem II fazy zamku w Płoninie, datowanej na XV w., jest ośmioboczna, mieszkalna wieża z ostrzem, kryjąca w swym wnętrzu dwie kondygnacje ciepłych izb. Stała ona na kulminacji skalnego zamku i zajęła cały jego górny człon. Poniżej wieży, po stronie zachodniej i północno-zachodniej, powstał cały system murów zabezpieczających dojazd do niej, w tym mur płaszczowy, szyja bramna i obwarowania dolnego dziedzińca, który został dwukrotnie powiększony w stosunku do dziedzińca z I fazy. Ostrze wieży skierowano na wschód, chroniąc pierwotne wejście do zamku. Wieżę obiegały dwa drewniane ganki bojowe (hurdyce). Jeden znajdował się na trzeciej kondygnacji, co odpowiadało poziomowi dolnej ciepłej izby i obiegał ją z trzech stron – od południa, zachodu i północy. Po stronie południowej rozszerzał się mocno, wchodząc na niewielkie, wieloboczne *plateau*. Górna hurdyca znajdowała się na poziomie szóstej kondygnacji i była nadwieszona nad ostrzem wieży. Wejście do dolnej ciepłej izby, ujęte półkolistym, kamiennym portalem, zlokalizowane było nad najbardziej stromą częścią góry zamkowej i dostępne z poziomu dolnego ganku. Kamienne ściany obu izb były we wnętrzu obłożone drewnianymi balami, co zapewniało dobrą izolacyjność termiczną. Także strop nad górną izbą miał pałup zbudowany z pełnych bali.

W kolejnej rozbudowie zamku wzniesiono dwuskrzydłowy budynek bramny, który zapewnił lepszą obronność i poprawił warunki bytowe załogi. Przełom XV i XVI w. przyniósł znaczną rozbudowę mieszkalnej tkanki na zamku. Stary donżon przestał wystarczać do wygodnego zamieszkiwania. Do budynku bramnego dostawiono duże, trójkondygnacyjne skrzydło boczne. Było ono oparte na wschodnim odcinku muru obronnego, a także na północnym zakolu tego muru. Pomimo budowy w 1545 r. renesansowego dworu na terenie dolnego zamku stary dom zamkowy był nadal intensywnie używany, o czym świadczy wbudowanie żeń pieców kaflowych i kuchni. W późnym okresie nowożytnym górny zamek stopniowo tracił na znaczeniu na rzecz położonego tuż obok renesansowego pałacu, który w pełni zaspokajał potrzeby mieszkalne i reprezentacyjne. W XVIII w. ośmioboczna wieża z ostrzem z pewnością nie była już zamieszkiwana, a jej przekrycie pozostawało w stanie zaawansowanej ruiny.

Słowa kluczowe: zamek, wieża mieszkalna, ciepła izba

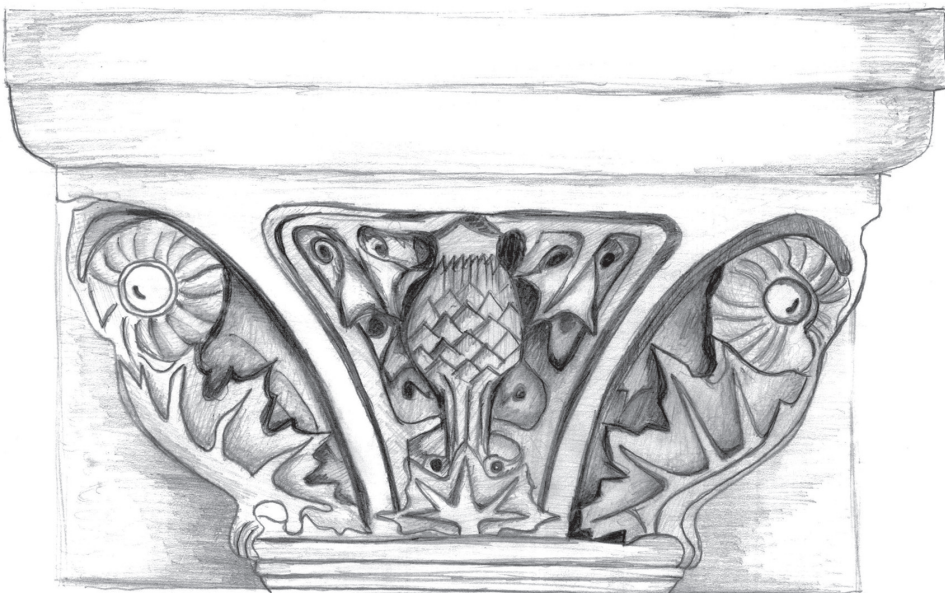
Abstract

The oldest phase of the castle Niesytno in Płonina, dated hypothetically at the 14th–15th century can be named the rocky castle. Its lay out was irregular and composed of two parts. The upper part occupied the summit of a large rocky hill and was closed with a stony wall of an S shape, stretching between two rocks. There, its living area was found. The lower part was situated approximately 10 m below. It consisted of a bailey of a kidney shaped plan surrounded by a fortified wall. The east wall of the lower section climbed onto another rock peak and turning north-west formed a kind of a flanking tower there, of a shell type. This was an active defensive element, which guarded the only entrance to the castle. There was a wooden bridge on its way, surmounting the first dozen meters difference at ground level, and a threshold with the height of 4 m at the end. Next to the original gate there were also relics of a loophole.

The unique part of the second phase of the castle Niesytno in Płonina, which can be dated to the 15th century was an octagonal dwelling tower with a sharp edge. This tower is really outstanding in Poland because of the remains of two storeys of the so called warm halls. The tower stood on the peak of the rocky castle and took its entire upper part. Below the tower, on its north and north-west side, a whole system of fortifications was built to protect the access to it, including the encircling wall (mantle type), the bottleneck gate and fortifications encircling the lower bailey which was increased twice in relation to the court yard, from phase 1. The sharp ridge of the tower was turned towards the east to protect the original entrance to the castle. The defensive system of the tower consisted of two covered battle galleries. One was located on the 3rd storey which corresponded to the level of the lower warm hall and surrounded the tower from three sides – south, west and north. In the south. On the south side it expanded strongly into a small polygonal *plateau*. The upper parapet walk (the hoarding) was situated on the 6th storey and overhung the edge of the tower. The entrance to the lower warm hall was embraced by a stone portal and was located over the most steep part of the castle mountain and could be reached from the lower gallery. Stone walls of both chambers were originally covered with wooden logs which ensured a good thermal isolation. Also, the upper chamber ceiling was made of full wooden logs.

The castle was enlarged by a new double wing gate building which provided a better defense and improved the living conditions of the crew. The turn of the 15th and 16th centuries brought a significant expansion of the residential area of the castle. The old tower was no longer good enough for comfortable living. A new, large, three storey side wing was added to the gate house. It was supported by the east part of the defensive wall and also by the north curve of this wall. Despite the construction of a Renaissance mansion in 1545 in the lower castle bailey, the old medieval house was still used intensively, as was evidenced by incorporating tiled stoves and a kitchen. In the 17th century the octagonal tower gradually lost importance as compared to the Renaissance mansion which fully satisfied the residential and representational need. In the 18th century the octagonal tower was probably no longer inhabited as its roofing was in a state of advanced ruin.

Key words: castle, dwelling tower, warm hall

Rys. Anna Przybył
Drawn by Anna Przybył